

Verdrinken in een zee van volgepende papieren bootjes

Das Buch der Unruhe, een nieuw muziektheatraal werk van componist Michel van der Aa (38) op tekst van Fernando Pessoa, wijdde dit weekend Linz in als culturele hoofdstad 2009.

Door onze redacteur
MISCHA SPEL

LINZ, 5 JAN. Op het station ligt letterlijk de rode loper uit: Linz, Kulturhauptstadt 2009. *Denke Klassik neu!* In één maand tijd verrees aan de oever van de Donau – Donner, zeggen de Linzers – de Hafenhalle; een zwarte doos op een voormalig industrieterrein. Op Nieuwjaarsdag werd Linz als culturele hoofdstad al een beetje ingewijd, met de *Zevende symfonie* van Philip Glass en traditionele Linzer zweepzwiepers – ter verdrijving van de winter. Maar het interessantste onderdeel van het openingsweekend is de wereldpremière van *Das Buch der Unruhe*, een nieuw muziektheatraal werk van Michel van der Aa.

Van de Nederlandse componisten is Van der Aa de interessantste, zeker waar het aankomt op het verkennen en oprekken van muziektheatrale middelen. Samen met zijn ex-leermeester Louis Andriessen is hij ook de enige die echt succesvol is in het buitenland; zijn opera *Afterlife* – in 2006 opening van het Holland Festival – zal volgend seizoen ook te zien zijn in Lyon en Londen (Barbican) én genereerde een nieuwe stroom opdrachten. Waaronder die van Airan Berg, artistiek directeur podiumkunsten van 'Linz 09' en een vriend van de Oostenrijkse steracteur Klaus Maria Brandauer. Hij stelde Van der Aa voor een muziektheatraal werk te componeren op basis van twee pijlers: Brandauer en een tekst van de door Brandauer bewonderde Fernando Pessoa.

In vergelijking met de complexiteit en grootschaligheid van *Afterlife* is *Das Buch der Unruhe* intiem, meer een kameropera. Gemaakt voor een vijfde van het budget van *Afterlife*, uitgevoerd in een kleine zaal (400 stoelen) en met slechts één man (Brandauer) op het podium – de acteurs op film en de 15 musici uit het Brucknerorchester Linz onder Dennis Russell Davies buiten beschouwing gelaten. Maar aan de zeggingskracht doet dat niks af.

Acteur Klaus Maria Brandauer als Bernardo Soares in een still uit een van de filmbeelden in het multimediale muziektheaterstuk *Das Buch der Unruhe* van Michel van der Aa. Foto Joost Rietdijk

In *Das Buch der Unruhe* doet Van der Aa opnieuw alles zelf; hij is componist én librettist, filmer én regisseur en net als in zijn eerdere werken winnen de beelden veelal aan zeggingskracht door de muziek en vice versa.

Pessoa's *Das Buch der Unruhe* werd na diens dood ontdekt. De extreme selectie die Van der Aa uit die teksten maakte – zo'n 500 prozafragmenten werden ingedikt tot 11 pagina's – is zorgvuldig. Maar

het gevaar van werken met Pessoa's teksten blijft zelfs dan groot. Wat laten zijn woorden in hun concreet geformuleerde, explosieve beeldingskracht aan ruimte voor theater en muziek?

Interessant is dat artistiek leider Airan Berg Van der Aa's thema's blijkbaar kende toen hij hem Pessoa voorstelde. De rode draden van *Das Buch der Unruhe* – isolement, alter ego's, de onmacht tot werkelijk menselijk contact – kun je ook uit

Van der Aa's oeuvre destilleren. In sommige filmbeelden grijpt *Das Buch der Unruhe* ook op zijn eerdere opera *One* terug, bijvoorbeeld in het symboolzwangere beeld van een geknakte lucifer.

Thematisch gaat *Das Buch der Unruhe* een stap verder, omdat het hier – anders dan in *One* – niet bij isolement blijft. „*Ich möchte alles hinter eine Scheibe beobachten*“, zegt protagonist Soares (een van Pessoa's alter ego's), en dat maakt

hem tot de zinnebeeldige schrijver; steeds nieuwe papieren volpennend vanuit zijn vruchtbare vervreemding en vergeefse verlangens naar contact.

Voor die timide rol lijkt acteur Klaus Maria Brandauer met zijn brandende blikken en explosieve lichaamstaal onlogisch gecast. Om dat op te vangen (en waarschijnlijk ook een beetje uit angst voor zijn extreem lange, moeilijke tekstboek) blijft Brandauer veelal zitten

achter een klerkenbureautje, en dat is jammer. Brandauer is op zijn sterkst als hij kan acteren, bewegen, kijken. In de filmbeelden werkt dat het beste; daar is hij Soares, en leef je mee. Op het podium is nu eenmaal een explicietere vorm van dictie en acteren vereist, die botst met de ingetogenheid van het personage.

Met *Das Buch der Unruhe* en de twee mastodonten Pessoa en Brandauer heeft Van der Aa zich een bij-

zonder lastige opgave gesteld. Hij redt zich door de subtiliteit waarmee hij alle ingrediënten op elkaar afstemt. De muziek weerspiegelt de beschreven gevoelens en ideeën; soms weemoedig, soms sterk afgemeten en steeds dramatisch door de afwisseling daartussen. Ook de filmbeelden, opgenomen in een zonnig Portugal, zijn effectvol zonder over te hellen naar het kitscherige dat op de loer ligt met een locatie zo symbool-

Hitlers cultuurstad

Als het aan Adolf Hitler had gelegen was Linz, de stad van zijn jeugd, hét culturele centrum van Oostenrijk geworden. *Kulturhauptstadt des Führers* heet een overzichtstentoonstelling van die plannen, nu onderdeel van de groots opgezette programmering van ca. tweehonderd projecten waarmee de provincie stad Linz (200.000 inwoners) zijn status als Culturele Hoofdstad 2009 viert – samen met Vilnius. Een hoofddoel lijkt het moderne karakter van de voormalige staalstad te benadrukken; er is relatief veel aandacht voor elektronica en design, al ontbreekt natuurlijk ook het Brucknerfest in september niet, gewijd aan veel meer dan de werken van de bij Linz geboren componist.

zwanger als Lissabon. Fraai is bijvoorbeeld het openingsbeeld; logstappende ossenpoten waar op eens elegante vrouwenbenen achter opduiken; vervreemdend door de anatomische verwantschap.

In vergelijking met *Afterlife* is de muziek van *Das Buch der Unruhe* brutaler, eclecticischer ook. Er komen zelfs twee gecomponeerde 'fadoliedjes' in voor, door zangeres Ana Moura op de film gezongen als zinnebeeld van de door Soares (Brandauer) gekoesterde hunkering naar puurheid, warmte. Maar geheel overtuigend is die vondst niet – daarvoor vormt Moura in haar rode jurk en met haar sensuele stem te zeer een stijlbreuk met het voorafgaande; alsof in een opera plots een musical begint.

Het decor van Marc Warning is een wondertje van effect en vernuft. Vijf stalen schijven illustreren Soares' wereld, maar doen ook dienst als filmdoeklijst. Ze bewegen, in verstillend aansluitend bij de tekst. En zelfs sensueel, waar Soares zich uit over zijn 'enige droom'; de herderin met de os.

▶ *Das Buch der Unruhe* is een co-productie met de Matinee en gaat daar op 10 okt. Op 19 maart volgt de première van Van der Aa's liedcyclus *Spaces of Blank* door het Kon. Concertgebouworkest. Info: www.doublea.net